
CRISTÒFOR MARTÍ I ADELL

MISTRAL I LLORENTE. NOVES APORTACIONS DOCUMENTALS SOBRE LES RELACIONS OCCITANO-VALENCIANES DURANT LA RENAIXENÇA

INTRODUCCIÓ

Dins les relacions entre valencians i occitans, els contactes entre Mistral i Llorente tenen una particular importància. Manuel Sanchis Guarnier ens diu:

“Les relacions entre els felibres i el País Valencià estan centrades per dos homes grans, molt grans per bé que clarament mitificats: Mistral i Llorente. Foren gairebé coetanis, puix que Mistral nasqué el 1830 i Llorente el 1836, però les dificultats inicials en què es debatia el valencià, no entrebancaren tant el provençal, el qual trobà el camí prou arranjat per la tasca de Romanilha”¹.

L'amistat entre aquests dos homes ha esdevingut una idea tòpica, acceptada pels estudiosos d'aquesta època de la nostra història sense cap mena de discussió. Manuel Sanchis Guarnier, per citar-ne només un cas, diu:

“Llorente i Mistral encetaren en aquell aplec del 1868 [es refereix als Jocs Florals de Barcelona d'aquell any] una sincera amistat i una confiança recíproca, que mai no s'estroncà ni patí cap crisi, i prosseguí incolumne quan les relacions del Provençal i els Catalans s'afebliren molt pocs anys després”²

(1) SANCHIS GUARNIER, Manuel, “Els valencians i Mistral. Provença i València: coincidències en les limitacions”, en *Annals de l'Institut d'Estudis Occitans*, núm. 4, Montpeller, 1978, pàg. 68.

(2) *Ibid.*, pàg. 73.

Més avant, en referir-se a les relacions llurs, no dubta de qualificar-les d'efusives. Concretament diu:

“... les seves efusives relacions”³.

Sanchis Guarnier acaba aquest estudi referint-se a l'obra *Mistral i Llorente*, i diu textualment:

“... que m'ha estat molt útil en redactar aquest assaig”⁴.

Però, en *Mistral i Llorente*, obra escrita pel fill de Llorente, el suport documental, encara que abundós, és ben parcial tal com ens anuncia el seu autor en l'advertència preliminar:

“El present treball és un modest recull de notícies i impressions. El seu autor, al publicar-lo, no ha tingut el desig de fer una obra crítica, ni tan sols literària, i bona prova de lo que diu és que molts capítols estan fets amb retalladures, d'articles i cartes, que ha deixat tal com estaven, fins el mateix llenguatge, encara que l'obra resulte trilingüe i algunes vegades quatrelingüe, ja que conté texts en castellà, francès i provençal, tot ben lligat amb el valencià.

Però hem cregut que havia de tindre més autoritat lo que diuen aquells texts que lo que poguera dir l'autor d'este treball, ja que el present recull de notícies i impressions no té altra finalitat que la d'acumular materials per a que persona més docta i autorisada puga algun dia escriure l'obra definitiva de les relacions dels escriptors valencians amb els del migdia de França, relacions a través del poeta més gran de la passada centúria, Frederic Mistral, i del nostre benvolgut pare, figures centrals del present llibre.

Haguera volgut recollir les cartes que Llorente escrigué a Mistral, però nostres gestions han fracassat. Ens dirigírem a M. Ismael Girard, director de la revista “oc”, que es publica en Tolousse [sic], per a que pregara a Madame Mistral, la vídua del poeta que ens facilitara una còpia de les dites cartes; però Madame Mistral es negà al nostre desig en estos termes:

“Ce refus m'est pénible vis-à-vis del [sic] héritier valencien Théodor Llorente pour qui mon mari eut beaucoup d'amitié, mais il m'est dicté par le respect que je dois à la volonté formelle de Frédéric Mistral de ne point autoriser la publication de sa correspondance pendant la durée légale de la propriété [sic] littéraire de son oeuvre [sic].

Par correspondance il a aussi bien visé les lettres reçues par lui que les lettres écrites par lui même. Vous n'ignorez point que cette défense est fondée sur le respectable désir de ne point livrer au public contemporain una [sic]

(3) *Ibid.*, pàg. 79.

(4) *Ibid.*, pàg. 81.

(5) LLORENTE FALCÓ, Teodor, *Mistral i Llorente*, L'Estel, València, 1932, pàgs. 5-7. Aquesta carta, tal com podem llegir en la relació dels materials que figuraren en l'exposició del Cercle de Belles Arts de València, que fou una de les activitats que feren a la ciutat en la commemoració del centenari del naixement de Mistral (*1 Centenar del Naixement de Frederic Mistral 1830-1930, Actes celebrats en València*, València, 1931, pàg. 13), fou adreçada per Madame Mistral a Monsieur Girard i no a Llorente Falcó directament. I vull manifestar que l'abundància de faltes en la citació que en fa Llorente Falcó i les ganes de conèixer-ne la data m'han despertat un interès molt especial. També hi fa referència Llorente Falcó en la conferència que féu amb motiu d'aquest centenari (*ibid.*, pàgs. 31-32). Les meues recerques s'han revelat, però, infuctuoses. Aquesta carta és realment una peça curiosa. Nosaltres en tenim notícia que aparegué ací, a València, l'any del centenari, el 1930, i si Mistral tingués ja publicats els volums I i II de l'*Epistolari Llorente*, que contenen la quasi totalitat de les cartes de Mistral a Llorente, el 1928 i el 1930 respectivament, aquesta carta que prohibia la publicació de les cartes de Mistral podia haver arribat a les mans de Llorente Falcó a temps de parar l'aparició, almenys, del segon volum I, a més, en el III volum, que és el que, segons el seu plantejament, hauria d'haver portat les cartes de Llorente a unes altres personalitats i que, si les coses haguessen eixit bé, hauria de portar també les cartes a Mistral; en aquest volum, que és del 1936, trobem encara una carta de Mistral. Cert que es tracta d'una carta sense cap importància, puix que és una carta de condolença a Dolors Falcó, la viuda de Llorente, però, així i tot, atenent-nos a la prohibició manifesta de Madame Mistral, no s'hauria d'haver publicat tampoc.

correspondance susceptible de soulever, par des interprétations ou des commentaires volontairement [sic] ou involontairement [sic] malveillants des polémiques préjudiciables au destinataire.

Pareils sentiments prennent [sic] encore plus de valeur quant [sic] il s'agit de lettres écrites par d'éminents correspondants étrangers et particulièrement par des écrivains catalans dont les rapports avec le poète "de Mirèio" sont systématiquement [sic] dénaturés dans la presse. Je sais bien que mon attitude ne recueille pas l'approbation de tous. Il me suffit d'avoir celle de ma conscience et la satisfaction de ne pas trahir les volontés de mon mari".

En el cas present els respectables escrúpols de Madame Mistral, tractant-se de persones que estigueren tan identificades sobre la manera d'entendre el moviment renaixentista, com els dos escriptors, no hagueren patit d'haver donat dita correspondència. I per lo que afecta a les cartes de Mistral a Llorente, hem de dir que quan rebérem la lletra de la vídua de l'autor de "Mirèio" ja havíem vist la llum pública en l'*Epistolari Llorente*, i ara no es fa més que reproduir-les, arreplegant materials per a un treball més concienciós i complet⁵.

Llorente Falcó, doncs, no pogué emprar més que el material que tenia al seu abast; la decisió de la viuda de Mistral ens deixava en la ignorància de la part de la documentació que guardava l'arxiu del seu difunt marit. Així que, per a l'estudi d'aquest tema, disponem només de l'*Epistolari Llorente* i de l'*Epistolari Llorente* posterior i més concreta que el seu autor qualifica, en aquesta citació mateixa que acabem de llegir, de "modest recull de notícies i impressions" que algun dia serà la base per a "un treball més concienciós i complet".

L'amistat, doncs, es dona per bona en tot moment, car sobre aquest punt no sembla que hi haja motiu de dubte i mai no hi ha hagut cap polèmica. Tanmateix, ja que les fonts sobre les quals s'assenten totes aquestes afirmacions són incompletes, no és estrany que hom senta algun recel i tinga curiositat per conèixer-ne la part de la documentació que ens manca i que temps enrere no fou possible d'arreplegar.

Mistral era, sense cap dubte, un home eloqüent i posseïa el do de la paraula. Els documents assequibles ací a València, que procedien tots de la seua ploma, per llur caire afectuós i grandiloqüent, confirmaven tots aquella impressió inicial d'una efusiva amistat. Però aquesta amistat, generalment acceptada, té conseqüències. En algun cas, hom arriba fins i tot a responsabilitzar Mistral i la seua influència sobre el nostre patriarca Llorente del caire conservador i àdhuc immobilista de la nostra Renaixença.

Sobre aquest punt, Alfons Cucó ens diu:

"La influència mistraliana junt a la pròpia evolució ideològica de Llorente van fer que la Renaixença valenciana, o almenys la branca que Antoni Igual

i Úbeda anomena *poetes de guant*, giràs els ulls, no cap a tot allò que el País tenia com a entitat cultural i històrica, sinó cap a una visió beatífica d'una Edat Mitjana fictícia, recolzada en uns tòpics que ells mateixos crearen. En aquest sentit la literatura valenciana de la Renaixença, i més concretament l'únic gènere que gaudí d'un relatiu conreu, la poesia, es va convertir en una lletania inacabable d'evocacions medievals i de visions ruralitzades.⁷⁷

I Manuel Sanchis Guarner diu:

"Tots els continuadors de Llorente, seguint els postulats felibres de Frederic Mistral, foren enemics de la politització de la Renaixença."⁷⁸

Una miqueta més avant, trobem:

"És ben sospitosa la compenetració dels incapaços renaixentistes valencians amb els frustrats felibres provençals."⁷⁹

I encara, parlant de Lo Rat-Penat, en fa una al·lusió més clara:

"... adquirí un acusat caràcter felibre, és a dir, enyoradís i apolític; això és, immobilista."⁸⁰

SCIPEDIA

Idées com aquestes les trobem sovint referides a aquesta qüestió, i l'amistat de Llorente amb Mistral i els Felibres Conservadors valencians i els principis literaris utòpics de la València feliç i sense problemes ens apareixen estretament relacionats. I tampoc no podem dir actualment que Mistral i el Felibritge foren açò, encara que, ací a València i per mor precisament d'aquesta relació, algú puga pensar-ho.

Calia, doncs, aclarir-ho. I, de totes les maneres, calia investigar aquesta relació, perquè, si Mistral i el moviment felibrenc no responguessen a la imatge que ens n'hem fet ni aquesta relació fos com ens l'hem poguda imaginar, hauríem d'acceptar que la responsabilitat del caire que prengué la Renaixença a València és totalment del sector més rellevant, *els poetes de guant* que diu Antoni Igual i Úbeda, que ocuparen càrrecs i tingueren influència en la societat renaixentista valenciana.

Finalment, cal admetre la possibilitat d'una motivació interessada a la base de tot aquest estat d'opinió, que ve ja d'antic i que té inicialment com a difusores poc més d'un parell d'obres: *Mistral i Llorente* sobretot i l'*Epistolari Llorente*, que han seguit tots aquells qui s'han preocupat per aquesta qüestió. I una commemoració amb molt de ressò: el centenari del naixement de Mistral. Tant les publicacions com les festes del centenari no pareixen desinteressades, puix que, amb aquesta relació, Llorente, que era reconegut ja en vida com el millor poeta de la Renaixença valenciana, reforçava el prestigi de què el feia creditor la seua obra i també, d'alguna manera, el corrent conservador valencianista, identificat en la persona i l'obra de Llorente, que cercava de

(6) *Epistolari Llorente*, Biblioteca Balmes, Barcelona, volums I (1928), II (1930) i III (1936).

(7) Cucó, Alfons, *Aspectes de la política valenciana en el segle XIX*, Rafael Dalmau, Editor, Barcelona, 1965, pàgs. 5-6.

(8) SANCHIS GUARNER, Manuel, *El sector progressista de la Renaixença*, Institut de Filologia valenciana, València, 1ª ed. 1978, 2ª 1985 per la qual cite, pàg. 49.

(9) *Ibid.*, pàg. 50

(10) *Ibid.*, pàg. 59

mantenir la seua preponderància davant l'altra facció progressista que començava a consolidar-se.¹¹ Açò podria haver estat una raó per a exagerar els fets.

Tot açò, però, era en l'aire i, en aquest estat de coses, no sembla que la curiositat i fins i tot el dubte siguen fora de lloc. Concretament, Manuel Sanchis Guarnier fou un dels qui dubtaren i el qui em va suggerir d'investigar aquest tema en el curs acadèmic 1980-1981.

Recollides les cartes de Llorente a Mistral, unes altres cartes personals de renaixentistes valencians que he pogut trobar també i alguns altres documents de menor importància, disposarem d'una nova base documental per a replantejar aquesta qüestió de la relació dels valencians de la Renaixença de Mistral i Llorente.

Cal dir que les obres sobre Mistral i el Felibritge abunden avui a França i que certes opinions, manifestades una mica lleugerament ací a València, no semblen massa conformes amb la realitat.

La meua intenció ací no és d'arribar a cap conclusió sinó de fornir un material que mancava i que calia recuperar abans de replantejar-se el tema. Aquests documents que cite a continuació són molt clars i evidencien que, a València, s'havia exagerat la importància d'aquells altres que es coneixien. I, naturalment, les interpretacions que se n'han fet fins ara no semblen conformes amb la realitat dels fets. Açò seria fins i tot vàlid per a la valoració de la personalitat i l'obra de Mistral que, per causa d'aquesta òptica deformada que hem patit els valencians, encara que s'ha parlat molt d'ell, és a hores d'ara un desconegut a València.

Encara que els llocs on he trobat documents són diversos, considere pertinent manifestar ací que he pogut accedir a la documentació que guarda la Casa Museu Mistral gràcies a l'autorització prèvia de Joan Teodor Corbín Llorente, besnét de Llorente Olivares i nét de Llorente Falcó i actual posseïdor dels drets sobre l'obra d'ambdós escriptors. A la seua gran amabilitat i benevolència dec també l'accés a alguns documents del seu arxiu familiar que romanien inèdits. Vull manifestar-li a ell de manera molt particular el meu agraïment. I també al senyor Charles Galtier, conservador de la Casa Museu Mistral, que he tingut a la meua disposició sempre que l'he necessitat; al senyor Jean-Maurice Rouquette, conservador dels museus d'Arle; a la senyoreta Odyle Rio, investigadora al *Museon Arlaten*; i als senyors Jean-Marie Barbera, professor de castellà al C.E.S. de Pierrelatte, i Gérard Belda, fill d'exiliats republicans, tots dos amics personals meus, que m'han ajudat en les meues recerques i gestions a França.

Finalment, em cal advertir que, en transcriure els documents, tal com he fet en els paràgrafs citats més amunt, he normalitzat sols l'accentuació i la dièresi.

(11) Cf. Cucó, Alfons, *op. cit.*, pàgs. 29 i 51.

Aquesta és la carta que va seguir la conegudíssima trobada a Barcelona, l'any 1868:

“M. Frederic Mistral.
Avignó.
València 16 de setembre de 1868.

Amic y senyor: avuy qu'ells fills dels trovadors, ajuntats en eixa poètica terra, de tots los endrets de Provença y Catalunya, festejen la germania que de nou los uneix, alçant la senyera de *lo vièi parla roman*, sia permès als més humils dels poetes valencians, que ací baix, en les darreres encontrades hon vers mitjorn viu y floreix eixa dolça llegua, respondre ab picament de mans a vostra estrènua veu, crit de renaiximent, càntich de victòria, falaguer signe de gloriós esdevenidor.

Digneu-vos rebre esta amical penyora, y quan lo vi dels felibres escumeje en lo [...] il·legible] del convit, membreu-vos de estos pobres companys de barcelona, Montserrat y Tarrassa, allunyats avuy per la material distància, mes present entre vosaltres de cor y pensa; y diau a tothom que València està ahí, entre los distingits hostes de la il·lustre Avignó, que a tots els saluda, que a tots els estreng y lliça, brindant al pèitj estriat que de lo gloriós d'ors los aymadors de la materna llegua d'oc”.

Register for free at <https://www.scribd.com> to download the version without the watermark

La carta la signen Teodor Llorente, Vicent W. Querol i Rafael Ferrer i Bigné.

El 1875, Mistral publicà *Lis Isclo d'Or*. Aquesta obra fou el motiu de la carta i el poema que Vicent W. Querol li va adreçar amb el pseudònim de Francisco Tomás.

La carta és inèdita. El poema, però, tret de l'esborrany, va ser publicat al volum 3 de la Biblioteca de Lo Rat-Penat el 1897 i, posteriorment, Lluís Guarnier en va recuperar aquest esborrany. Com que en passar-lo a net, Querol hi va fer algun xicotet retoc i la composició no és exactament igual, la incloc ací amb la carta que l'acompanyava:

“Monsieur F. Mistral,

Je viens, Monsieur, de terminer la lecture de *Lis Isclo d'or* et j'ai exprimé dans l'improvisation que j'ose vous remettre ci-joint [*sic*] l'admiration que votre libre [*sic*] m'a inspiré. Pardonnez moi [*sic*] l'audace de m'adresser à un

si grand poète avec de [sic] vers si mauvais. Vous les recevrez sans doute avec l'indulgence de les forts ont toujours pour les faibles.

Votre très dévoué. Francisco Tomás.
España, Granotes 2, entresuelo.
Valencia”.

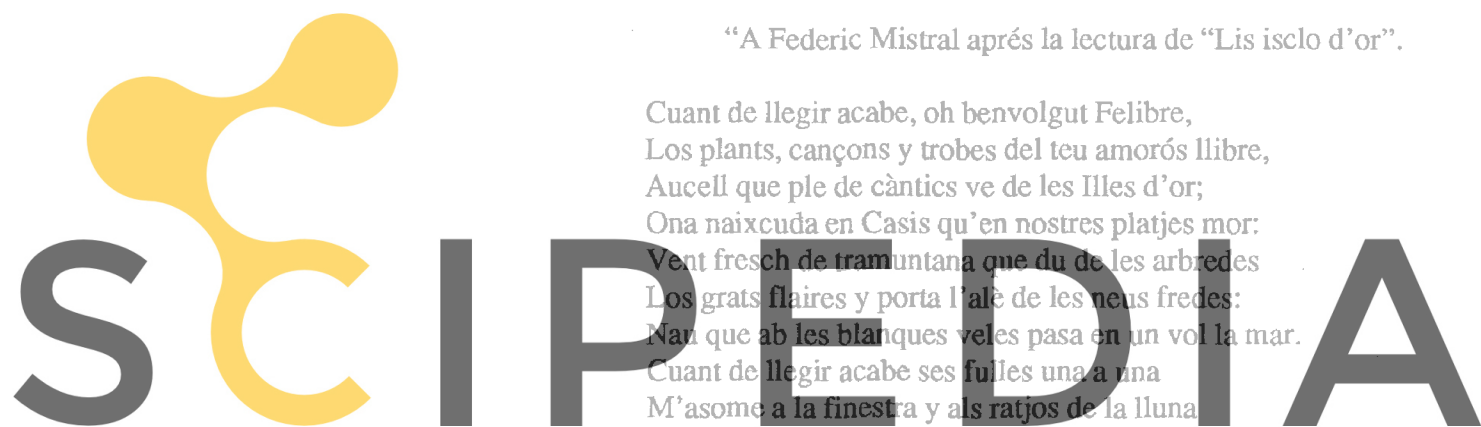
I aquest és el poema:

“A Federic Mistral après la lectura de “Lis isclo d’or”.

Cuant de llegir acabe, oh benvolgut Felibre,
Los plants, cançons y trobes del teu amorós llibre,
Aucell que ple de cànctics ve de les Illes d’or;
Ona naixcuda en Casis qu’en nostres platjes mor:
Vent fresch de tramuntana que du de les arbredes
Los grats flaires y porta l’alè de les neus fredes:
Nan que ab les blanques veles pasa en un vol la mar.
Cuant de llegir acabe ses fulles una a una
M’asome a la finestra y als ratjos de la lluna
Deixe que vole lliure somiant mon esperit.
Y sembla qu’el silenci rumorós de la nit:
Porta mesclà en los aires una veu llunyadana
Qu’em diu:

—”Eixa qu’escoltes és veu d’una germana
“Avans que tu naixcuda en lo mateix breçol
“Ventà del mateix aire, daurà del mateix sol.
“Que de la llar antiga sab les dolces rondalles,
“Que parla com tu parles, que balla com tu balles,
“Y que, com tu, ensomia l’alegre temps pasat”—

¡Ah! jo també el somie y com a tu, m’és grat
Saber qu’encara naixen dins de la nostra casa
Fills valents y joyosos, brots de la noble rasa
Que d’un costat y d’altre dels negres Pirineus
Devallà, com devallen los grans rius de les neus,
Y, la cançó en los llavis, la espasa en les mans fortes
D’Arlés y Barcelona trucant a les dos portes
feren, de les montayes al un y al altre costat
De part d’ací un reyalme, de part d’allà un comtat.

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

¡Ah! jo també el somie que, aixís com la tempesta
gronxa de los alts roures sols per breu temps la testa
Que après de nou les branques munta dretes al cel,
Y aixís com de les boires lo fluix y cendrós vel
Sols per breu punt amaga del sol la llum eterna
Los vell jorns y s'acaben los plors de nostre dol.

Encara avuy queden la *terra*, el *mar* y el *sol*
La terra, conquistada montanya 'per montanya
Y *pla* per *pla*, ont no brota rael de gent estranya;
Ab nostra sang regada, plena de nostres noms.
Poblà dels antics arbres plantats per els vells homs;
Ornà de palaus gòtics y esglésies bisantines
Qu'el gran recort dels pares guarden en ses ruïnes;
Cuberta per les tombes dels avis forts y sants.
La mar, que entre ses ones mogudes dels llevants
Guarda lo solc encara dels grans vaixells de guerra
Que de la nostra anaven a la estrangera terra.
Lo sol que escampa encara pera alegrar lo cor
Sobre les nostres planes en plutja el [*sic*] ratjos d'or
Y els nostres fruits madura y endolsa els raïms negres,
Y de les nostres nines els dóna als ulls alegres
La llum, com a ses gaïes els dóna el tint rosat.

Això sols, oh Poeta, nos queda del pasat!

Nos quedes tu. Tu asoles eres la pàtria encara.
Com si Virgili a Roma o als seus jardins tornara
Y en mitj de les ruïnes, sentat sobre la pols
Dels segles morts, diguera de nou son càntic dolç,
Y que, pera escoltarlo, ixqueren dels escombres
Dels antics temps gloriosos les esborrades ombres,
Aixís tu, Mistral, cantes y al eco del teu plant
De la olvidada història jo els héroes veig davant.

No els héroes: tot lo poble veig que renaix y avança
Los ulls plens d'alegria, lo cor ple de esperança,
Narrant les seues gestes, plorant los seus esglays,
Brandint l'forta llansa, cantant los tristos lays,
Resant la oració tendra, bebent en l'ampla taula

Lo vi guardat dels pares y ab la gentil paraula
Dels trobadors dienmos ses penes o el seu goig.

Y pasa tot com pasa la llum del nugol roig
Quant en ponent amaga lo sol la eterna flama,
Y ve la nit y el aspre vent de l'ivern que brama
Aixís qu'els meus ensomits lo teu cantar s'en du.

¡Ah ditjosos nosaltres perquè escoltante a tu,
Olvidem de la vida les desgràcies amargues
Y del gelat Deembre [sic] en les vetillades llargues
Podem donar eixample al esperit y al cor
Deprenint de memoria les teues *Illes d'or*.

València 8 Febrer 1876. Francesch Tomàs"

Aquest mateix any de la carta i el poema de Querol, fou per als felibres el dels nous estatuts i el de la introducció del moviment llur als Països Catalans. Els felibres valencians van ser: Llorente, Querol i Josep Mª Toriès.

Hom ha pogut pensar que, en aquest punt, hi havia hagut una relació directa entre Llorente i Mistral; els documents, però, demostren que hi cercerejà Quintana.

Vet ací les cartes que li adreçà Llorente:

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

"Sr. D. Alberto de Quintana.

Querido amigo:

Sé que V. regresó con felicidad de su viaje a Provenza; pero no tenemos aquí noticias de esta *felibredado*, por lo cual tendría mucho gusto en hablar con V. detenidamente. Mientas llega ocasión de hacerlo, permitame que le distraiga con algunas preguntas.

¿Vió V. al barón de Tourtoulon y habló con el de su proyectada venida a las fiestas de D. Jaime *Lo Conqueridor*? Estoy algo alarmado porque (después de haberme prometido venir), le he escrito recientemente dos *Musa del oc*. En nombre de todos los valencianos le doy las gracias, y me prometo unos cuantos días buenos para fines de julio. Pero cuente V. que no podemos admitir lo de los *dos o tres días*, que le dice a Juan Navarro: le necesitamos a V. aquí desde el 20 hasta el 31 de julio.

Puesto que V. no está de humor de hacer versos, que hubiera sido para nosotros lo mejor, formará parte del jurado. Ya ve V. que esto le obliga a mayor permanencia en la ciudad.

Mucho sentiremos que no venga Mistral. Es el que reasume en su persona todas las glorias de la felibreria. Pero serán bien recibidos los que vengan, y se les tendrá preparado hospedaje. Para esto quisieramos saber que número de comisionados vendrán.

Ya recibí carta de Tourtoulon, diciendome que definitivamente vendrá. Me comunica que la *Sociedad de las lenguas romanas* pone a disposición del jurado una medalla de oro, tres de plata i tres de bronce.

Estos premios no han podido incluirse en el segundo cartel (que V. Recibiría por el correo de ayer); pero se publicaran oficialmente en los periódicos.

Adios, querido amigo. Teodoro Llorente.
Hoy 22 de junio”

Sabem que Quintana contestà a aquesta carta de Llorente, però no es troba a l'Epistolari Llorente. En tot cas, aquesta és l'altra carta de Llorente que va seguir:

“Amigo Quintana:
Recibida su carta.

Tengo por hecho el encargo de las *cigarras* respecto a Torres y a mi. Supongo que también la querrá Querol, a quien remití el nombramiento.

Vive Lope de Vega, 50, bajo.

Apenas me conteste Querol sobre el nombre de la cigarra, contestaré a V. sobre este particular.

Remito a V. *Las Provincias* de hoy, donde hay algo de la lengua.

Suyo affmo. Teodoro Llorente. Hoy 29 de nov.”.

La carta de Quintana que manca és segurament la que acompanyava els nomenaments dels felibres, que els degué rebre tots junts Llorente.

Per aquestes cartes sabem que Llorente esperava la visita de Mistral. Aquest, de fet, era un moment molt particular, perquè, amb els nous estatuts i l'expansió del moviment felibrenc que encapçala Mistral, els felibres tenen interessos a València, i potser hi hagués vingut. El motiu d'aquesta visita era les festes del sisè centenari de la mort del rei en Jaume.

Aquest és el ressò que aquesta festa va tenir a Provença (“Armana Prouvençau” per a 1877, “Crounico felibrenco” pàg. 19):

“Vers la fin de juillet (1876), la vilo de Valenço, en Espagno, a celebra poupou-samen lou centenàri sièisen de la mort dou rèi Jaume lou Counquistaire, enfant

subre-valènt de Mount-Pelié, escrivan prouvençau et prouteitour de nòsti letro. Lou Felibrige es esta representa pèr lou Comte Crestian de Vilo Novo e la Soucieta di lengo roumano pèr MM de Tourtouloun e Mie”.

Mistral, que es casava pel setembre d'aquell mateix any, encara que hi era esperat, no va venir a València. El seu casament, però, fou motiu perquè Llorente li escrigués un poema, *A Frederic Mistral, Lletra epitalàmica*, que es publicà en *Las Provincias* el 19 d'octubre de 1876. Llorente li envià el diari a Mistral i posteriorment una carta, la segona.

Aquesta vegada, Mistral li va contestar i la contestació seua la tenim a l'*Epistolari Llorente*.

Aquesta és la carta de Llorente:

“Sr. D. Federico Mistral.

Muy Sr. mío y amigo:

Habrà V. recibido el número de *Las Provincias* correspondiente al 19 de este mes, en el cual, al dar cuenta de las bodas de V., me he permitido dirigirle una felicitación en verso valenciano.

A esta pública manifestación de mis plácemes, se unen todos los poetas de valencia, que estiman a V. por sus obras y le desean mil felicidades en compañía de la hermosa joven que comparte desde hoy sus glorias.

Pongame V. a sus pies, y mande a sus affmo. amigo Teodoro Llorente.

Hoy 24 de octubre. 1876”.

Coneixedors de la contestació de Mistral, els historiadors, que no comptaven amb els interessos concrets per la nova situació del felibritge i sobretot perquè hi suposaven uns contactes anteriors directes i ben cordials, no és estrany que exagerassen la importància d'aquell document.

L'any 1878 es van celebrar a Montpeller les Festes Llatines, on sembla que hi va haver una miqueta de tot. Llorente prengué decididament i clara el partit de Mistral. I una altra vegada es van creuar certes.

Aquesta és la que Llorente li va enviar:

“Sr. D. Federic Mistral.

Mi distinguido amigo:

Recibí su carta con el artículo sobre la etimología de la palabra **felibre**. Lo traduciré y publicaré. Supongo que habrá recibido V. también los números de **Las Provincias** en que he reseñado las hermosas fiestas de Montpeller.

Hoy le envío otro número, en el que he tenido necesidad de publicar el discurso de V. en los Juegos Florales, porque la prensa revolucionaria de este país, instigados por agentes de la *Lauseta*, han querido presentar al *felibrige* como un club reaccionario.

Pongame V. á los pies de la Reina de la festo, y mande á su affmo amigo. Teodoro Llorente.

12 de junio 1878".

Naturalment, Mistral també li va contestar.

El 1879, quan Lo Rat-Penat començà a celebrar els Jocs Florals, Llorente degué enviar a Mistral el número de *Las Provincias* en què donava notícia dels actes. Mistral i la seua muller van adreçar a Llorente una carta per a Maria, la seua filla, que en fou la reina. Aquesta carta a la qual fa referència la següent de Llorente s'ha perdut, i també la resposta de Mistral a aquesta d'ara, però no totalment, com veurem més avant.

L'esmentada carta de Mistral fou motiu perquè Llorente li escrigués una altra vegada:

"Al senyor Federich Mistral.

Benvolgut amich.

Quant se celebraren, en lo mes de juliol, els primers Jochs Florals del Rat-Penat, en aquesta ciutat de València, tinguí la satisfacció de rebre la vostra enhorabona, y la de vostra muller para la meua filla Maria, que fou la Reina de la festa.

Corresponent a aquella proba de afecte, y en nom de la dita Maria, vos envie ara la seua image, en lo trage valencià que portava, y que és prou consemblant al de arlesiana, ab lo cual vaig admirar en Montpeller, en igual acte, a madame Mistral.

Ara vaig a demanarvos un favor.

Los dits Jochs Florals produiren gran impressió. Se celebraven per primera volta en València, y com este és un poble molt artístich y entusiasta, lo resultat fou magnífich. En la figura de la reina de la festa, que era una innocent nineta de catorce anys, se ha volgut vore lo símbol de València. Pera perpetuar la memòria de esta restauració, hàbils artistes han dibuixat y gravat el retrato de la reina, y se multiplicarà juntament ab la poesia premiada, y ab altres tres, que en nom de Catalunya, Mallorca y Valencia, li dediquen Víctor Balaguer, Marian Aguiló y Vicent Querol.

Jo volguera que esta demostració de germanat se completara ab una poesia de Provença. Si vós volguereu escriure quatre versos, ab aqueste

objecte, la meua satisfacció seria completa. Si, comisionat per vós, ho fera algun altre dels excelents *felibres*, ho rebria també ab goiog y reconeximent.

Molt desitje que se presente ocasió de tornarvos a veure, y mes que tot, de què visiteu lo nostre país, hon tindria el gust de demostrarvos son amistat.

Vostre admirador Teodoro Llorente.

Serviuvos posarme als peus de madama.

15 de freber de 1880".

Mistral va accedir a la demanda de Llorente. La prova la tenim en *Mistral i Llorente*, en el capítol dedicat a les relacions de Mistral amb Lo Rat-Penat. Com que Llorente Falcó desconeixia aquesta carta, no caigué en el compte que els versos, recollits al seu llibre, que envià Mistral per a les festes dels vint-i-cinc anys de la societat i que, en aquesta ocasió, dedicava a les vint-i-cinc anys abans, havia dedicat i probablement enviat a València també amb el títol de *A dono Maria Llorente, reino di Jo Florau dóu Rat-Penat*. També hi trobem la carta que Mistral adreçà al Baró d'Alcahalí, president de Lo Rat-Penat aleshores.

A partir del 1880, ens trobem que fins el 1903, ni per una banda ni per l'altra, no hi ha cap carta. Si ens preguntem la raó d'aquest silenci precisament ara, quan els dos escriptors es troben en plena maduresa, la resposta més normal és pensar que la relació ha estat interrompuda. Però, com que sabem, pel que veurem més avant, que Mistral accedí a la demanda de Llorente i li escrigué els versos que aquest volia per a la seua filla, ens sorprèn que Llorente no li n'hagués donat les gràcies. Si, a més, tenim en compte que la pèrdua d'alguna carta ja ha estat constatada anteriorment, cal concloure que ací, a més de la manca de contactes que també és ben evident, s'ha d'haver perdut alguna carta. Tanmateix no massa, una o dues, car la forma com es recomença la correspondència el 1903 evidencia que, en aquest llarg lapse de més de vint anys, hi va haver ben pocs contactes.

Mistral publicà *Nerto* el 1884. Aquesta obra fou la cuasa d'aquestes dues cartes de Constantí Llombart:

"Sr. Dn. Federich Mistral.

Mon ilustre colega: Enamorat fa temps de vostre bell poeme *Nerto* que coneguí per la traducció catalana de nostre amich Mossen Jacinto Verdaguer, desijaria que d'aquesta obra, menys coneguda que vostra immortal *Mireya*, m'autoriçareu pera fer una traducció en prosa castellana. Si no teniu inconvenient, insigne poeta, en concedirme vostre permís, digneuvos manifestarme per poder continuar mon ja començat treball, que, precedit de vostra biografia, tindria una especial satisfacció y una senyalada honra en donar a llum en la *Biblioteca Selecta*.

Ab qual motiu, després de saludar en vos el geni esplendorós de la Provença, aprofita la ocasió pera oferir-se lo darrer de vostres entusiastes admiradors y affim s.s.

Q.V.M.B. Constantino Llombart.

València 3 de Maig de 1891.

P.D. Sa casa Pelayo 32 -3er d'ria.

L'original porta una nota manuscrita de Mistral que diu: "autorisé".
I aquesta és l'altra carta:

"Sr. D. Federich Mistral.

Mon illustre colega: ab gran plaer vaig rebre oportunament vostra lletra postal, a la que no he contestat avans donatvos les més expresives gràcies per habervos dignat concedirme permís pera fer la traducció en prosa de vostre bellíssim poema *Nerto*, dubtant si ma contestació aplegaria a vostres mans, ja que vos trobabeu de viatge en terra d'Itàlia.

Huy, suponentvos de regrés a vostra habitual morada, complixch ab l'indicat deure, consignant ací lo meu profon agraïment, oferintvos al ensem, com vés designeu y jo també pensat habia, consultar ab nostre amich Mossén Jacinto Verdager, qual magnífich poema *Canigó* també he traduït en vers castellà, tots quants duptes se me ocurrixquen en mon treball; que dins de poch hauré portat a terme. Aquest, si vós no teniu inconvenient en què aixís ho efectue, anirà prechit de vostra excelent auto-biografia.

Reiterantvos les gràcies, y aprofitant la ocasió de saludarvos novament, se repeteix vostre més humil colega y entusiasta admirador.

Q.V.M.B. Constantí Llombart.

València 21 de Juny de 1891".

La carta datada el 27 de juny de 1903 que trobem a la pàgina 49 del volum II de l'*Epistolari Llorente* no la va rebre el destinatari directament. Aquest escrit havia estat llegit per Josep Segarra en el banquet de l'homenatge que féu la ciutat de València a Llorente.

Les meues recerques sobre les relacions d'aquest personatge amb Mistral m'han proporcionat els següents documents:

"Florence 6 Mars 98.

Mr. Frederic Mistral

Mon cher maître: je suis un des deux touristes-étudiants espagnols que, par

le mois de Novembre vous-aviez la bonté de recevoir à votre maison de Maillane.

Comme notre excursion est purement instructive, de les notes du voyage nous avons écrit un livre sans aucune prétention.

Cet livre est la fidèle espression de notre impression sur la belle Provence que nous aimons et admirons, il faut que per raison de logique et de gratitude il soit dédié à nostres maîtres les félibres de la dolce terre que chanta et comprend la verdadère poésia.

La justice me dicte l'inéludible devoir de chercher dans les dignes représentants de la beauté clasique à Vu qu'es il verdader roimaître de tale esprit régionale.

Je domande, cher maître, que Vu, avec votre bonté, faites le prologo à mon pauvre livre, que j'ai vous indiquée.

Il fa quelque temps que j'avais écrit à Mr. Dide de Nîmes, et j'avais exposé mon désire; mais je ne pas avut response.

J'espère que vu, si non pour le mien valeur, pour votre amour à la jeneuse et à Espagne, fairait il pologo que je vous demande.

Si vu accepté, je vous remeturé mon livre pour que vous le pouvez connaître et écrire la préfazione.

Je attende votre favorable response à la ferma in posta de Roma val-à-dire, la poste restante.

Non demande recomendations pour Vu. pour que je attende avec votre reconu coeur et amour pour les choses un peu extraordinaires, et extraordinaire est avoir la prétention de fair un livre.

Perdon, Mr. par la mien ortographie française fin de siècle.

À vous de coeur. José Segarra".

Després de la visita que li van fer a Mistral i amb anterioritat a aquesta carta, Mistral havia publicat en el n° 256 de *L' Aiòli* que correspon a dilluns 7 de gener de 1989 aquesta nota:

"Nouvelun.

Avignoun. I'a quàuqui mes aguerian vesito de dous jóuinin espagnòu, José Segarra e Joaquin Julia, que s'èron di de vèire, en viajant d'à pèd, nostro "douço Prouvènço", coume la noumavon éli, et pièi la bello Itàli. Ero dous drole estrui, nouvelament sourti dis Art e Mestié de Valènço; e 'm' açò poutavon sa biasso e couchavon pèr camin sus la ribo di valat. Enterin vesitavon li mounumen dis endré e anavon saluda li persounage en renom. Es ansin que passèron en Avignoun vers Fèlis Gras, à Maiano vers Mistral, e à-z-Ais vers lou baroun Charle de Tourtoutoun, car, en sa qualita de Valencian

catalanisto, voubien counèisse li majour dóu Felibrige prouvençau. Aro, toujour d'à pèd, venon de s'agandi à Gèno e lou *Corriere della Spezzia* nous adus de si nouvello. Soun pari pèr la basso Itàli et countunion galoi soun viage”.

Dos mesos després de la primera carta en rebia Mistral una segona. Vet-la ací:

“Valence (Espagne) 28 Mai 1898

Mr. Frederic Mistral

Maillane

Illustre maître:

Nous avons reçu à Rome votre carte postale du 8 Mars dernier, et le journal “L’Aiòli” dans le quel vous parlez de notre voyage.

Nous vous écrivons aujourd’hui d’Espagne parce que nous avons interrompu le voyage à cause de la guerre avec les États-Unis; dès qu’elle sera terminée, nous continuerons l’excursion déjà entreprise.

Nous regrettons beaucoup que vous ne puissiez écrire le prologo pour notre livre comme nous vous l’avons demandé. Nous vous prions de vouloir bien nous excuser si par la présente nous insistons bien qu’en modifiant la question.

Il s’agit du livre que nous allons imprimer et que nous dédions à Mrs. les Félibres de Provence c’est pour quoi nous désirons qu’en tête de cet-ci figure quelqu’un de vos écrits, de vous, Monsieur qui êtes avec un droit indiscutable, celui qui représente l’illustre classe qui continue les gloires littéraires du passé.

Si non autre chose, nous attendons de vous une lettre courte ou longue comme préfacio à notre modest oeuvre.

Nous comme ampliation à notre invitation, nous désirons qu’on sache que étant adressée en général à tous les messieurs Félibres, à vous comme roi de tous appartient l’honneur de mettre votre nom à la page premier.

Notre livre parle de notre imprésion de voyage de Cette à Menton par Montpellier, Nîmes, Maillane, Avignon, Aix, Merseille, Toulon, Cannes, Nice, Monaco, Menton.

Nous rappelant de vos bontés lorsque nous passâmes a Maillane, nous vous prions de nouveau, de nous écrire un petit mot qui sara le prologo désidéré.

Nous creyons suivre cette méthode dans nos livres successives sur le voyage, et nous sommes assurés que le prologo sur l’Italie sera renforcée par un travail de Edmond D’Amicis.

Il faut que l’introduction à ces oeuvres soit faite par les premiers écrivains des pays que nous visitons.

Vous ne nous refuserez pas votre appui en cela, et par cette bonté envers nous, vous montrerez être toujours celui qui désire s'illustrer par tous moyens qui sont à sa portée bien que ce soit un voyage à pied.

Le livre attend pour être imprimée, qu'on écrive quelque chose dans le pli ci-joint; et vous nous l'enverrez avec une lettre séparé nous autorisant sa publication.

Nous y comptons sûrement, et nous vous offrons notre maison à l'adresse suivant:

Espagne
Mr. José Segarra
Calle de Troya nº 9 - 2º
Valencia

Recevez cher maître nos respectueuses salutations et notre profonde considération sûrs que notre profonde espérance ne sera pas frustrée ey que vous comblerez nos désirs. José Segarra, Joaquín Juliá”.

Aquesta segona carta devia anar acompanyada d'una mena de maqueta de la portada del llibre i d'una tarja de visita, car, a Maiano, amb les cartes, vaig trobar també aquesta improvisada portada i dues targes de visita (la tercera en devia incloure una altra).

Mistral no degué contestar; la prova evident n'és aquesta altra carta que va seguir:

“Valencia (Espagne) 28 de Juin 1898

Mr. Frederic Mistral

Nous vous avons écrit, Monsieur, le jour 28 Mai la lettre ci joint, et nous n'avons pas encore reçu votre désiré réponse:...

[Ací repeteix des de la data fins els dos noms de la signatura la carta anterior. Com a única novetat corregeix ara un lapsus de la anterior. En aquesta carta d'ara diu: “par cette bonté envers nous, vous montrerez être toujours aimable pour celui qui désire s'illustrer par tous les moyens qui sont à sa portée bien que ce soit un voyage à pied”. Després de la transcripció íntegra d'aquesta carta anterior. afegia una postil·la.]

Le livre en question est à la imprimerie. Nous attendons votre travail. Nous désirons faire rapidement la publication de cet livre, pour commencer de nouveau notre voyage.

Pardon Monsieur, et recevez notre profonde admiration. José Segarra. Joaquín Juliá”.

Aquesta és la carta de Llorente qui hi va seguir:

València 20 de joliol de 1903.

A.F. Mistral.

Mon gloriós amich: lo misatje que encarregàreu a J. Segarra per a mi, y que aquest entusiast jove cumplí molt bé en lo banquet [... inintel·ligible] favoriren [... inintel·ligible] los valencians el dia 5 del present mes, fou lo que més me sorprengué y me impresionà en aquel [sic] solemne acte. Fa 25 anys (un quart de segle!) que no nos havíem vist, y em plau molt que conserveu de mi tan bona memòria. Coralment vos ho agradeixho.

No vos envie mon *Nou llibret de versos*, perquè tinch un projecte molt falaguer: fervos una visita. Demà mamprench un viatge a Fransa y Suisa, ab ma família. A la tornada, que serà a primers de setembre, podré passar per Avignon. Volguera saber si estareu en Maillane de 15 al 25 d'agost. Pera fèrmeho saber, podrieu escriure a Genève, poste restante.

Vos saluda y abraça vostre apassionat admirador. Teodor Llorente”.

En la mateixa carta, hi ha una nota de Mistral: “L’ai prié de me prévenir pour Maillane ou pour Arles, du 15 au 25 août.”

La visita que li féu Llorente a Mistral va tenir el seu ressò enllà dels Pirineus; *L’Armana Prouvençau per a 1904* deia a la pàgina 75:

“Teodor Llorente

Lou 5 de juliet 1903 s’es festeja dins Valènço, en espagne, lou pouèto proclar En Teodor Llorente, qu’enlusi sa lengo meiralò, sorre germano de la nostros, e que, dóu tèmps de la Mantenènço catalano, fuguè fa majourau dóu Felibrige. Frederi Mistral a manda, en talo endevenènço, au pouèto englouria, li vers que seguisson:...”

Ací seguien ara els versos que Josep Segarra va llegir en la festa de l’homenatge a Llorente. A peu de pàgina, hi ha una nota referida a Llorente que diu:

“Lou bon Teodor Llorente, acoumpagna de sa famiho, genguà, lou 26 d’avoust, remercia à Maiano lou subre-capoulié”.

Aquesta targeta postal que no porta l’any és la que li envià Llorente a Mistral per enunciar-li la visita l’estiu de 1903.

“Grenoble, 25 Août.

Mon cher ami.

Cette soir, par la train qui arrive 7 heures je serai à Avignon, avec ma famille. Demain, mercredi, après midi, nous irons à Maillane, pour avoir le plaisir de vous serrer la main, depuis de 25 ans.

Tout à vous. Teodor Llorente” (41).

A partir d'aquest moment, els contactes entre Mistral i Llorente són freqüents:

"València 14 de Enero de 1904.

Sr. D. Federic Mistral.

Ilustre y querido amigo: yo también soy, como Vd., algo labrador. Cultivo huerta de naranja, siempre hermosas, siempre verdes, y que, al llegar la primavera, embalsaman con el aroma de azahar, el ambiente del antiguo y rústico mas de San Vicente dels Algadins, que está lleno de dulces recuerdos de mi niñez.

Mi mujer y mi hija, que recuerdan con gran afecto la amabilidad con que las recibió Madame Mistral, han querido manifestarle su grata memoria, enviándole dos cajitas de naranjas de nuestros huertos, que ellas mismas han escogido y encajonado. Adjunto el documento para recogerlas en la estación de Aviñón.

Yo estoy agradecidísimo a las atenciones y bondades de V. Su carta de Octubre la recibí estando enfermo y en cama, y para mí fue de gran satisfacción. Por fortuna, pasó aquella enfermedad. Ahora lo que me molestan son los esfuerzos que estoy haciendo para salirme de la política y el periodismo, a fin de vivir tranquilo los años que Dios quiera alargar mi vida, sirviendome de gran satisfacción el cultivo de las letras y la poesía. También ha sido grata sorpresa para mí el recibo del *Armana provençau*, con la mención de nuestra visita a Maiano, y los cariñosos versos que V. me dedicó.

No olvido el ofrecimiento que hice a V. de dedicarle la nueva edición del *Llibret de versos*. Esta edición está ya dispuesta, pero aun no se ha publicado porque quiere escribir el prólogo nuestro gran crítico y polígrafo Marcelino Menéndez Pelayo, y estoy esperando este trabajo.

Mi mujer y mis hijos, como yo, desean a V. y a la simpática Madame Mistral un año 1904 completamente feliz.

Muy suyo amigo y servidor q.s.m.b. Teodoro Llorente".

"Mas de San Vicente (Algemesí) 15 de abril 1904.

M. Federico Mistral

Mi ilustre y querido amigo: Desde que vino Abril, estamos en este mas, disfrutando de la estación primaveral y la hermosura del huerto de naranjos, cuya fruta conocen ya Vdes. Ahora este huerto se halla en plena florecencia, y llena el ambiente de un aroma embriagador.

Aquí ha llegado a mis manos un número del *Figaro*, que me envió un amigo de Valencia, y en el cual se anunciaba la gran fiesta provenzal que había de celebrarse en Arles el día de Pascua, por iniciativa de Vd. Nos interesó tanto

a mi mujer, a mis hijos y a mí la idea poética de aquella fiesta, que quisiéramos tener noticia del modo como se realizó y me atrevo a pedir a Vd. que (si no le sirve de molestia) me envíe algún periódico en el cual esté relatada.

Supongo que habrá recibido Vd. el *Almanaque de Las Provincias*, en el que he publicado el artículo sobre nuestra inolvidable visita a Maillane.

Mi mujer y mis hijos guardan muy buen recuerdo de Madame Mistral, y me encargan sus afectos para ella, y para Vd, y yo quedo a sus ordenes amigo y admirador. Teodoro Llorente”.

Aquesta targeta de Mistral romanica inédita:

“Mon glorieux T. Llorente

Bureau de Las Provincias

Valencia (Espagne)

Mirèio embrasso Don Valentino pèr soun article bèu sus *La fèsto viergine*. F. Mistral.

An Cinquanten dèu Felibrige. 7 de mai 1904”.

“7 de Diciembre 1904

A Federico Mistral.

Muy querido amigo:

Gran satisfacción me ha causado la noticia de haberle adjudicado a usted el premio Nobel. Desde que se instituyó comprendí que muy pronto sería para el Homero provenzal; no hay en Europa, no hay en el mundo quien lo merezca más. Toda mi familia experimenta la misma satisfacción, pues quedó encantada de nuestra visita a Maillane. Mi mujer y mi hijo me encargan mucho que felicite a madame Mistral, a quien este suceso habrá complacido más que a usted mismo.

¡Adios, mi buen amigo! Reciba un fuerte y cariñoso abrazo de su admirador affmo. Teodoro Llorente”.

“Desea buen año 1905 al glorioso poeta y a su excelente esposa Teodoro Llorente”.

“Valencia, 7 Junio 1906

Illustre ami: je vous prie un accueil bien veillant à la pétition du président de *Lo Rat-Penat*. Nous serons heureux si vous avez la bonté de lui diriger un bref message (huit ou douze vers) d'adhésion à notre fête littéraire.

Tout à vous Teodor Llorente.

Très charmé de la publication de vos Mémoires”.

A Maiano, he trobat aquesta carta a què fa referència Llorente del president de Lo Rat-Penat i dues més que la van seguir. Vet-les ací:

“València y Juny

Sr. D. Frederich Mistral

Il·lustre y benvolgut Poeta: Lo Rat Penat, Societat lliterària de València, va a celebrar, a la fi del corrent Juny, les Bodes d'argent de sos Jochs Florals, ab una gran solemnitat artística, presidida per la 25ª Subirana de lo Gay saber, y l'acort de les atres reines qu'abans s'asentaren en la Cadira d'Qr.

Castella y Aragó, Catalunya, Mallorca, Múrcia y València, per la veu de ses més inspirats trovayres, enviaran a la festa curts messages poètics, a modo de coral saludo a les nostres justes lliteràries y la corporació que m'honre en presidir, espera del gran Felibre de la Provença, qu'en nom de tan aymada terra y de sa dolça parla mos honre ab una nova mostra de lo seu privilegiat talent y de sa bondad sempre reconeguda y mai prou enaltida.

Si, com no dubte, se digna V.S. atendre lo meu prech, la ciutat de València rebrà un alt honor y ocasió sempre desitjada de tornar a sentir lo tribut de sa admiració al gran cantor de Mireille a qui tant respecta y tant estima per tan senyalat favor li anticipa l'homenaje de son coral agrahiment y li oferix el de s'adhesió més vera.

Lo Baró de Alcahalí”.

Aquesta segona va seguir la carta de Mistral amb els versos que són els mateixos que havia escrit per a la filla de Llorente:

“M. Frederi Mistral

Gloriós poeta: Lo Rat Penat no podrà may pagar a V.S. lo gran honor que li habeu dispensat al remitirme tan bondadosament la preciosa y sentida composició, com a fraternal mensatge ab que la Musa de Provença saluda en ses Bodes d'Argent als nostres Jochs Florals, en l'alta representació de ses hermoses il·lustres Soberanes.

Es per mi gran honor enviar a V.S. lo just tribut del nostre agraïment, repetintme sempre vostre coral admirador [...inintel·ligible]

Baró de Alcahalí

València 17 de Juny de 1906”.

Aquesta és una nota que també li envià a Mistral Lo Rat-Penat per notificar-li la publicació del seus versos i fer-li arribar el número de *Las Provincias* on es van publicar.

“En nom d’esta Societat, done a V.S. les més rendides gràcies per sa brillant cooperació a nostra pròxima passada festa de les Bodes d’ Argent dels Jochs Florals, enviant sa notable poesia de saludo y adhesió.

Adjunt li envie un eixemplar de “Las Provincias” ahon va publicada la esmentada poesia.

Lo que tinch l’honor de manifestar a V.S. pera son coneiximent y efectes. Déu quart a V.S.m.a.

València 6 de Juliol 1906.

Lo President: Alcahali. Lo Secretari accidl: Manuel Giner San Antonio.
Sr. D. Frederich Mistral”.

Les tres cartes porten la capçalera de Lo Rat-Penat.
Llorente prosseguia la seua relació:

“17 de Juliol de 1907.

M. Frederic Mistral

Mi querido y glorioso amigo:

Gratísima impresión me ha causado vuestra amable y cariñosa carta. Pláceme ante todo ver que aun no tiembla el pulso de esa mano bendita que ha escrito *Mirèio* y *Calendau*. ¡Dios le conserve aún muchos años de vida al Homero provenzal!

El juicio favorable que habéis formado de mis *Versos de la juventud*, me lisonjea en extremo. Yo los amo, porque en ellos puse mi alma, entonces ardiente y feliz; pero, aquí, a muchos les parecen anticuados y fútiles, porque non inunda la corriente de un modernismo estravagante, que todo lo quiere renovar.

El nido de jilgueros, dudé mucho antes de incluirlo en este volumen; temí que hubiera algo de irreverencia en manosear tan bello episodio del gran maestro. Ha sido grande mi alegría al saber que mi atrevimiento no os ha parecido mal.

Lo que indicáis respecto a las cadenas del puerto de Marsella, lo haré con mucho gusto; os enviaré pruebas de la fotografía, y también un retrato mio para el Museo de Arles, ya que tuvisteis la bondad de pedirmelo el día inolvidable de nuestra visita a aquella ciudad.

Mi mujer y mis hijos se acuerdan mucho del insigne poeta y la amable madame Mistral, y me encargan sus afectuosos saludos; yo beso los pies [... inintel·ligible], segun la costumbre de nuestra tierra y envio un efusivo abrazo al amigo querido y admirado, a quien quisiera volver a ver, y no me despido de ello.

Tout à vous Teodoro Llorente”.

De mi *Llibret de versos*. Os la dedico. Nada más grato para mí que poner vuestro nombre inmortal al frente de este modesto mío. Esta dedicatoria lleva la fecha de la inolvidable visita que, acompañado de mi mujer y mis hijos, os hice en vuestro poético retiro de Maillane.

Deseo que en él viváis tranquilo, con madame Mistral, en el ocaso de una vida alumbrada por el sol de la gloria. Mucho interés tenemos todos los míos en saber el estado de vuestra salud.

El alcalde de Valencia me encarga os trasmita la adjunta circular. Por ella sabréis cuan buenos son, para conmigo, mis conciudadanos.

Os envío un fuerte abrazo.

Vuestro mayor admirador Teodoro Llorente”.

“La circular” de què parla Llorente l’he trobada també a Maiano. Es tracta realment de la invitació oficial per al seu homenatge signada pel mateix alcalde de la ciutat.

“Museros (Valencia) 11 de Julio de 1910.

Ilustre poeta y querido amigo:

Le doy miles de gracias por su autorización para traducir *Nerto*. El amigo Morales Sanmartín hará todo lo posible para que la versión resulte exacta y al mismo tiempo agradable.

Le abraza una vez más su affmo. Teodoro Llorente”.

“26 de Julio de 1907

Mi querido y ilustre amigo:

He recibido el número del *Sémaphore*, que habla de las cadenas del puerto de Marsella e inserta la carta mía de contestación a los Félibres del Mar. Le agradezco mucho esta inserción, y como le dije en mi carta anterior, haré sacar fotografía de ese trofeo histórico y se la remitiré.

Recuerdos afectuosos de mi familia para usted y para madame Mistral, y soy de usted amigo discretísimo y agradecido Teodoro Llorente”.

Llorente es refereix al número de la revista marsellesa *Le Sémaphore* que correspon al 16 de juliol de 1907. Vet-lo ací:

“Les clâines du port de Marseille.

Le mois de Février dernier, on apprenait que l’Ecole de la mar’ devait bientôt fêter le trentenaire de sa création. Le grand Mistral écrivait, le 10 Février 1907 à Maurice Rimbault. Suite à la lettre de Frédéric Mistral à

Raimbault, le grand félibre valencien Teodor Llorente, consulté, voulut bien répondre. Nous traduisons de l'espagnol.

Monsieur,

Avec toute ma considération, excusez-moi d'avoir tardé de répondre à votre lettre. La question dont vous me parlez, dès le premier moment m'a paru pleine de difficultés, et, avant de vous écrire, ayant voulu consulter quelques personnes influentes de cette ville, dont quelques-unes étaient absentes, j'ai dû attendre leur retour.

La restitution à Marseille des chaînes de son vieux port se présente à moi sous un côté sympathique, car, entendu que je suis amoureux et un admirateur du midi français, il me serait agréable, que, par cette restitution se resserassent les liens que l'unissent à notre Espagne et spécialement aux régions de Catalogne et Valence.

De plus, je professe une enthousiaste admiration et amitié pour notre grand Mistral et il me plairait beaucoup de satisfaire à l'un de ses désirs. Par malheur je ne vois aucun moyen pour cela!

Les valenciens nous sommes acoutumés à voir ces trophées de nos vieilles gloires dans l'antique salle capitulaire de notre cathédrale: elles y ont acquis un caractère sacré, et il nous serait pénible de les voir disparaître, de cet endroit.

Ne croyez en cela, je vous prie, aucune animosité à l'égard de votre illustre et glorieuse nation, à laquelle tant de liens nous attachent: c'est un souvenir de ce que fut et put le royaume de Valence, aujourd'hui enclavé dans la nationalité espagnole.

D'un autre côté, l'Espagne regrette beaucoup les joyaux artistiques dont l'invasion napoléonienne la dépouilla, et certes, ses réclamations renaîtraient si on traitait de cette restitution et cela compliquerait encore la question.

Ni la municipalité, ni l'autorité ecclésiastique de Valence ne peuvent disposer des chaînes de Marseille. Celles-ci provenant du butin de guerre du roi Alphonse V, qui les donna en dépôt à la cathédrale de Valence; il faudra donc demander au pouvoir central, si on se décidait à réclamer la restitution.

Vous avez certainement compris les difficultés de l'affaire, ainsi que me l'indiquent les termes très prudents de votre lettre.

Valence ferait une chose avec joie: elle rendrait à Marseille le corps de St. Louis évêque de Marseille, que le même roi emporta, aussi, en échange de celui de St. Vicent Ferrer, qui se trouve à Vannes, où il mourut. Mais celà, soulèverait, du côté de la France, de grandes difficultés.

Je suis peiné de ne pouvoir aider à la réalisation de l'idée lumineuse de Mistral —rêve de poète—.

Et je vous prie... etc.

Teodoro Llorente le 2 Juillet 1907.

Mistral répondit à cette lettre en provençal.

Pour clore la publication de ces documents intéressants sur ces monuments de notre archéologie locale, nous dirons avec Mistral dans son dernier poème, *Veguen veni*. [Ací trobem la sisena estrofa d'aquest poema].

Un bon provençal”.

“València, 24 de Mars de 1908

Volgut mestre y bon amich.

Vostre nomenament para representar a Provensa en lo cinquantenari dels Jochs Florals de Barcelona me ha omplit d'alegria. Tots desijem y esperem que assistireu a esta hermosa y patriòtica festa. ¡Quin goig pera de que [sic] allí nos encontràrem fa quaranta anys! Vejamse y abrasemse allí de nou, benehist a Déu, que ha prolongat nostra vida.

Vos besa la mà, y els peus a madame Mistral. Teodoro Llorente”.

Aquesta tergeta postal de Mistral romanía inèdita:

“Mon cher ami, je ne pourrai aller à Barcelone. Mais nul n'est plus digne que vous, dernier survivant de notre reconte au Montserrat en 1868), [sic pel parèntesi] de représenter la pléiade des fondateurs des Jeux Floraux. Vous y boirez au souvenir de ceux qui figurent sur la photographie ci-incluse. Vous vous y reconnaîtrez en pleine jeunesse entre le pauvre L. Roumieux et Paul Meyer, aujourd'hui directeur de l'École des Chartes, à Paris à [sic] vous et aux vôtres de tout cœur.

27 mars 1908 F. Mistral”.

“25 de Maig de 1909.

A. Frederic Mistral.

Mon gloriós y volgutíssim amich:

Un [sic] abrasada molt forta, molt forta, vos envie. Jo volia y desitjava donarvosla de totes veres. Encara que més forses decauen, esperava poder anar a Arles, assistir a vostre jubileu, vore vostra estàtua en aquella plassa dels Oms, hon se despedírem la darrera visita que vos fiu. Ha estat imposible perquè estos dies no podia ausentarme de València. Estem de festa per la apertura de la nostra Exposició Regional; tenim aquí al Rey, que ha vingut a inaugurarla. És una gran contrarietat pera mi esta coincidència.

Mon cor y mon esperit estaran en Arles els dias [sic] 28 y 29; en Arles

pensaran també ma muller y mos fills, en el gran Mistral y en la bonísima madame Mistral. ¡Déu vos allarge la vida, y me done el goig de tornar a vorevos!

Vostre discretíssim admirador Teodor Llorente”.

“6 de Noviembre 1909.

A. Federico Mistral.

Glorioso amigo: os envío la nueva edición

“Valencia, 15 de Agosto de 1910.

Mi querido amigo Mistral:

Lleva esta carta para usted un valenciano, entusiasta admirador del gran poeta provenzal, que considera como gran divina satisfacció poder estrechar su mano.

Es intimo amigo mío, se llama D. José Sanchis Sivera, es canónigo de la Basílica Metropolitana de Valencia, y escritor muy respetado. Va a emprender un viaje a Bruselas y a Inglaterra, y se detendrá en Aviñon, para conocer la antigua ciudad papal y para hacer en Mallane la deseada visita al autor de *Mirèio*.

Yo ruego a usted que le reciba bien, que reciba los recuerdos que para usted y para madame Mistral, lleva de mi mujer, de mis hijos y míos, y deseo que me traiga muy buenas noticias de ustedes dos, por cuya salud hago fervientes votos.

Su amigo y admirador entusiasta Teodoro Llorente”.

“Museros (Prov^a de Valencia)

30 de Agosto de 1910.

Insigne y querido Mistral:

Mi buen amigo el canónigo Sanchis Sivera, me ha dado cuenta de su visita a Maillane. Su carta me ha llenado de alegría. Sobre todo, por lo que me dice del buen estado en que os ha encontrado, y también a madame Mistral. El cielo quiere favoreceros, y lo tenéis muy merecido.

Me dice mi amigo que me trae un libro vuestro nuevo: os lo agradezco muchísimo.

Yo sigo bastante bien, pero ya me van pesando los años. Paso la vida en el campo.

Mi mujer y mis hijos me encargan que os salude en su nombre, y yo os abrazo, mi carísimo Mistral.

Siempre vuestro Teodoro Llorente”.

"23 de Diciembre de 1910.

Sr. Federico Mistral.

Ilustre y muy querido amigo:

Cuando tuve la gran complacencia de visitar el museo de Arles, acompañado por usted, me pidió usted un retrato mío para colocarlo en la sala de los Felibres. La invitación me alagaba mucho; pero temía que este honor no fuera bastante merecido. Por esto, no le había enviado hasta ahora el retrato. Pero, al fin, puede más el deseo de ver, para la [... inintel·ligible], mi nombre y mi imagen en aquel glorioso recinto, y le envío por correo el retrato.

También le envío, como labrador de estas tierras levantinas, unas cuantas naranjas mandarinas. Mi mujer y yo nos hacemos la ilusión, de que en algunos de los días de las próximas Pascuas, al verlas en su mesa usted y madame Mistral, pensarán en los hermosos huertos valencianos, que aun en esta estación invernal, parecen jardines primaverales, y que en ellas tienen dos buenos amigos, que nunca les olvidan, y piden a Dios que conserve por muchos años la vida del glorioso poeta, y de su dulce compañera.

Adjunto va el talón para recoger en la estación de Aviñon la caja de naranjas.

Suyo, muy suyo siempre Teodoro Llorente"

Aquesta targeta postal de Mistral romanía inédita:

"Maillane (Provence), 30 Xbre 1910

Mon cher ami, la belle corbeille de mandarines est arribée a bon port: merci à Don Teodoro et glorie à la Huerta! Votre portrait est superbe. Il est chez l'encadreur et il sera bientôt placé, dans la salle des poètes de langue d'Oc, au palais du Félibrige, le poète lauréat du royaume de Velence sèra là parmi les maîtres de notre Renaissance à [sic] Madame Llorente, à vos enfants, à tous les vôtres, nos hommages et souhaits de bonne année, et viva lo Rat-penat!

F. Mistral".

"Pour Maillane de Valencia, nº 77 Mots 22 Dépôt le 2/7, 2h. 20 m.

venerable maestro esta managa [sic] muerto Teodoro Llorente vuestro admirador y amigo rogat por él Su hijo Teodoro". (Es tracta d'un telegrama).

"Sr. D. Federico Mistral.

Mi distinguido amigo: en nombre de toda mi familia escribo a usted para agradecerle su sentida carta digna de su gran corazón. La admiración que

sentia mi buen padre por Vd era grandísima y toda esta familia pronuncia su nombre con admiración.

Que el cielo prolongue muchísimos años su preciosísima existencia para la gloria de Francia y de la poesía provenzal.

Mande a su admirador affmo. T. Llorente Falcó. [Hi ha una nota de la mà de Mistral que diu: "Llorènte (Theodor), fils"]

28 Juliol 1911.

ALTRES DOCUMENTS

Obres dedicades a Llorente:

Mistral dedicà a Llorente: *Memòri e raconte*. La dedicatòria diu:

"Au delicious felibre de valènço, au bèu mignot dóu Rat-Penat,
à moun carissime Teodor Llorente,
en gramaci de li *Poesies triades*,
F. Mistral.
Maiano (Prouvenço), 9 de xbre 1906".

I. *La Gènesi*, traducho en prouvençau pèr Frederi Mistral. La dedicatòria diu:

"À moun excelènt ami
Teodor Llorente
de tout cor,
F. Mistral.
Maiano, 20 d'Avoust 1910".

Jeanne de Flandreysy dedica a llorente *La Vénus d'Arles et Le Museon Arlaten*. La dedicatòria diu:

"En communion d'amour pour la Provence!,
A Monsieur Théodor llorente
J. de Flandreysy".

William C. Bonaparte-Wyse li dedica *Li parpaïoun blu*. La dedicatòria diu:

"A Teodor Llorente,
souveni e amista,
William C. Bonaparte Wyse
Avignon, Mais 23, 1868".

Altres autors que dediquen obres a Llorente, encara que d'aquests no compte amb la transcripció de la dedicatòria, són:

Jóuse d'Arbaud, Lou Lausié d'Arle (G. Oudin & Cie, éditeurs, Paris, 1913). Evidentment, la dedicatòria devia adreçar-se a Llorente Falcó.

Duc de la Salle de Rochemaure, *Uno visito ò Mistral, Maiano, Settembre 1907*. (No en tinc la referència).

Paul Mariéton, *La viole d'Amour* (Alphonse Lemerre, éditeur, Paris, 1886)

Louis Roumieux:

La Rampelado (J. Roumanille, libraire,-éditeur, Avignoun, 1876).

Uno fèsto de famiho (Li fraire Aubanel, editour, Avignoun, 1877).

La lucho d'Estello (Empremarié centralo dóu Miejour, Mount-Pelié, 1887).

Louis Rouquier, *Contes à fioc de Sal* Editour: L. Rouquier, Levallois-Perret, 1922)

"*Contes a la tróubilha*" (Louis Rouquier, Levallois-Perret (Seine), 1925).

Aquestes dues obres, evidentment, estaven adreçades a Llorente Falcó.

Alfos Tavan, *Amour e plour* (Librarié Aubenco, Marsiho/Librarié felibrenco de Jousè Roumaniho, Avignoun, 1876).

Obres dedicades de Llorente:

Llorente dedica a Mistral: *Nou llibret de versos*. La dedicatòria diu:

"A Frederi Mistral, Gran poeta qu'els pobles agermanes, jo't duch, juntament los meus cantars dispersos, com pomell de taronges valencianes, lo *Nou llibret de versos*. T. Llorente.

Maiano, 26 d'Agost 1903". (El problema de la data d'aquesta dedicatòria l'aclareix Llorente en la seua carta a Mistral del 6 de novembre de 1909, que devia acompanyar l'enviament del llibre).

I *Versos de la juventud*. La dedicatòria diu:

"A mi glorioso amigo Federico Mistral". (No porta data).

Al *Museon Arlaten*, he trobat també un exemplar del *Llibret de versos* de l'edició de 1885 dedicat a Paul Mariéton. La dedicatòria diu:

“Al poeta Pau Mariéton en penyora de germania”. (Tampoc no porta data).

Al *Museon Arlaten* hi ha també la fotografia de Llorente dedicada. La dedicatòria diu:

“Al Museu d’Arles. Per invitació de F. Mistral. Teodoro Llorente”.

Hi ha també una nota aclaratòria que diu:

“Teodor Llorente, capoulié di pouèto valencian (Espagno)”.

Un altre document, que té importància per a il·lustrar aquesta relació i que es conserva a l’arxiu familiar de Llorente, és el nomenament de *Felibre Majourau de la Mantenènço de Catalougno* de Llorente datat l’1 d’octubre de 1876.

Cristòfor Martí i Adell
Universitat de València

